

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

14(23)

2014

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

MUZIEJUS: ŽINIOS IR ETNOGRAFIJA

Sudarytoja AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

MUSEUM: KNOWLEDGE AND ETHNOGRAPHY

Edited by AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Sutarties Nr. LIT 7-53

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Neringa Klumbytė
Majamio universitetas, Ohajus

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete, SocINDEX with Full Text

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

| | |
|---|---|
| <i>Pratarmė</i> (<i>Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas</i>) | 5 |
| <i>Foreword</i> (<i>Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas</i>) | 7 |

Straipsniai / Articles

Auksuolė Čepaitienė

| | |
|--|----|
| Įvadas: muziejus, žinios ir etnografija | 11 |
| Introduction: Museum, Knowledge and Ethnography. Summary | 33 |

Jonas Mardosa

| | |
|---|----|
| Etnografija kraštotyros muziejuose: kai kurie istoriniai raiškos aspektai ir šiuolaikinės būklės refleksijos | 35 |
| Ethnography in Local Lore Museums: Some Historical Aspects of Expression and Reflections on the Contemporary Situation. Summary | 64 |

Hubert Czachowski

| | |
|---|----|
| Muziejus kaip kultūros laboratorija. Marijos Znamierowskos-Prüfferowos indėlis į etnografinę muziejinkystę | 69 |
| The Museum as a Laboratory of Culture. The Contribution of Maria Znamierowska-Prüfferowa to Ethnographic Museology. Summary | 84 |

Eglė Rindzevičiūtė

| | |
|---|-----|
| Sovietiniai lietuviai, gintaras ir „naujieji baltai“: tautinės ir regioninės tapatybės Lietuvos muziejuose, 1940–2009 | 87 |
| Soviet Lithuanians, Amber and the ‘New Balts’: National and Regional Identities in Lithuanian Museums, 1940–2009. Summary | 112 |

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė

| | |
|--|-----|
| Vizualinės etnografijos naratyvas: Pitt Rivers muziejaus atvejis | 113 |
| Narrative of Visual Ethnography: A Case Study of the Pitt Rivers Museum. Summary | 133 |

Goda Palekaitė

| | |
|--|-----|
| Nesamas ir niekada nebuvęs: šiuolaikinės san erdvės nesuderinamumas Namibijoje | 137 |
| The Non-Existent that Never Was: The Inconsistency of Contemporary San-space in Namibia. Summary | 158 |

Ainė Ramonaitė, Rytė Kukulskytė

| | |
|---|-----|
| Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai? | 161 |
| The Ethno-cultural Movement in Soviet Lithuania: Invisible Alternative to the Regime? Summary | 179 |

Diskusijos / Discussions

Vida Savoniakaitė

- Autentiškumo prasmės: apie kultūros paveldą ir nacionalumą183
 Concepts of Authenticity: Toward Cultural Heritage and Nationalism.
 Summary 196

Taikomieji darbai / Applied Projects

Janina Samulionytė, Sigita Žukauskaitė

- Lietuvos liaudies buities muziejaus paroda „Lietuvių duona.
 Su savo kepalėliu visur stalą rasi“ 199
 The Exhibition of the Lithuanian Folk Museum ‘Lithuanian Bread.
 With Your Loaf You Will Find a Table Everywhere’. Summary 217

Inga Levickaitė-Vaškevičienė

- Muziejinių vertybių skaitmeninimas Lietuvos liaudies buities muziejuje:
 naujos sklaidos galimybės 219
 The Digitization of Museum Holdings at Lithuania’s Folk Museum:
 The Possibilities of a New Dissemination. Summary 233

Interviu / Interview

- Pokalbis su Oksfordo universiteto vizualinės antropologijos profesoriumi
 Marcusu Banksu (*Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė*) 235

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Ida Harboe Knudsen. New Lithuania in Old Hands: Effects and Outcomes
 of EUropeanization in Rural Lithuania (*Kristina Šliavaitė*) 247
 Andželika Bylaitė-Žakaitienė. Lietuvių etiketas ir bendravimo kultūra
 XX amžiuje (*Rasa Paukštytė-Šaknienė*) 251
 Jūratė Vyliūtė, Gaila Kirdienė. Lietuviai ir muzika Sibire (*Austė Nakienė*) ... 256
 Anete Karlsonė. Dziesmu svėtki un tautiskā tēpa attīstība Latvijā
 19.gadsimta beigās un 20.gadsimtā (*Irma Šidiškienė*) 258

Konferencijos / Conferences

- SIEF penkiasdešimtmečio jubiliejaus simpoziumas Amsterdame
 (*Vytautas Tumėnas*) 263
 RAI konferencija Britų muziejuje Londone: antropologija ir fotografija
 (*Goda Palekaitė*) 266

Sukaktys / Anniversaries

- Etnologei Irenai Aušrelei Čepienei – 80 (*Žilvytis Šaknys*) 269
 Lietuvos gyvenviečių ir sodybų tyrinėtoji Izidoriui Butkevičiui – 90
 (*Irena Regina Merkienė*) 271

In Memoriam

- Vitalis Morkūnas (1929–2014) (*Žilvytis Šaknys*) 275

Pratarmė

Muziejų įvykiai – atidarymai, konferencijos, politiniai susitikimai, koncertai – šiandien pasaulyje yra išpūdingi renginiai, patvirtinantys, kad jau trečią šimtmetį muziejus tebėra ypatinga, pasaulį keičiančių paslapčių kupina, praeitį ir dabartį liudijanti ir visus traukianti vieta. Muziejus yra tarsi ritualinė vieta, kurioje visuomenė prabyla apie save, apie savo santykį su paveldu, vieta, istorija, kultūra. Čia visuomenė puoselėja savo tapatybę ir simboline kalba išreiškia ateities perspektyvas. Antropologams ir etnologams muziejus įdomus kaip šiandieninio gyvenimo atspindys ir visuomenės požiūrių ir verčių sukonstruotas jų žinių reprezentatyvus išskleidimas.

Šis 2014 m. žurnalo „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ numeris „Muziejus: žinios ir etnografija“ skirtas muziejaus temai. Čia siekiama pažvelgti į daugiaprasmius ir kintančius muziejaus kontekstus šių dienų visuomenėje, taip pat aptarti tai, ką ir kaip muziejus kalba šiuolaikiniam žmogui. Etnografija muziejuje yra žinių sritis ir metodas – tai pasakojimai apie žmonių pasaulius bei jų įvairovę ir pasakojimai apie muziejus ir jų iškalbingumą visuomenei.

Muziejaus ir etnografijos problematika šiame numeryje gvildinama moksliniuose straipsniuose, diskusijose, taikomųjų projektų pristatymuose. Muziejaus temą autoriai nagrinėja aptardami konkrečius atvejus. Auksuolė Čepaitienė įvardiniame straipsnyje, remdamasi kai kuriais muziejų tyrinėtojų darbais, aptaria žurnalo autorių mintis išskaidydama jas į muziejaus, idėjos, vietos, istorinių prasmų, objekto, materialumo ir autentiškumo, muziejinių praktikų ir muziejų žmonių temas; Jonas Mardosa apžvelgia kraštotyros muziejaus idėją, kilusią XX a. tarpukariu, ir jos įgyvendinimą Lietuvoje bei įvertina etnografinės medžiagos vietą muziejuje; Hubertas Czachowski įvertina individualų muziejinkinės Marijos Znamierowskos-Prüfferowos įnašą į etnografinės muziejinkystės raidą, teorinę ir praktinę plėtrą; Eglė Rindzevičiūtė nagrinėja muziejaus ekspozicijas Lietuvos nacionaliniame ir Gintaro muziejuose kaip tautinės tapatybės ir geopolitinių dimensijų (ir Šiaurės idėjos) išraiškas, besikeičiančias ir (ar) nesikeičiančias politinių aplinkybių ir socialinių persigrupavimų kontekstuose; Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė, remdamasi Pitt Rivers muziejaus atveju, aptaria muziejų kaip vizualinį etnografinį naratyvą, sudarytą iš daugiabalsių pranešimų ir formų, mainų ir muziejuje vykstančių susitikimų. Reikšminga, kad autoriai gvildena struktūrinį ir probleminį idėjų, situacijų ir temų savitumą muziejuose, jų istorinius ir tarpkultūrinius kontekstus, vietines patirtis ir perspektyvas, o jų mintys išsiskaido, susipina viena su kita sudarydamos naujus probleminius darinius ir kviečia imtis tolesnių diskusijų.

Diskutuoti tiesiogiai kviečia ir Vidos Savoniakaitės straipsnis „Diskusijų“ dalyje. Jame autentiškumo prasmių klausimai keliami kitoje, atrodytu, su muziejumi nieko bendra neturinčioje folklorinių renginių aplinkoje. Bet ar autentiškumo prasmės klausimas šiandienėje vartotojų ir informacinių technologijų visuomenėje vis dar gali būti keliamas, ar jis nėra pasenęs? O gal jis yra igijęs kitas vertes, sampratas ir pavidalus? Galų gale kas yra autentiškumas? Tai konceptualūs klausimai, svarstymus perkeliantys anapus muziejaus sienų.

Muziejus pirmiausia yra jo ekspozicijos, įvykiai ir praktikos, iš kurių jis atpažįstamas ir matomas. Dviejuose šio numerio straipsniuose pristatomi taikomieji projektai, Lietuvoje reikšmingi ne tik muziejininkystei, bet ir darantys įtaką šių dienų visuomenės požiūriui į etnografiją ir jos naudojimą. Lietuvos liaudies buities muziejaus darbuotojos Janina Samulionytė ir Sigita Žukauskaitė pasakoja apie parodą „Lietuvių duona. Su savo kepalėliu visur stalą rasi“, jos idėjos konstravimą ir įgyvendinimą. Autorės aptaria, kaip parodos pasakojimas apie vieną objektą susideda iš įvairių smulkių pasakojimų, ateinančių iš skirtingų gyvensenos sričių, ir atskleidžia ne šį konkretų objektą, bet bendruomenės gyvenimą. Inga Levickaitė-Vaškevičienė, nagrinėdama Lietuvos liaudies buities muziejaus vertybių skaitmeninimą, pabrėžia jo teikiamų galimybių įvairovę ir kitoki, muziejaus supratimą keičiantį žinių ir eksponatų sklaidos būdą. Pažymėtina, kad šie taikomieji darbai ir projektai muziejaus temai suteikia tikroviškumo ir atskleidžia jos etnografinius niuansus.

Šiame žurnalo numeryje skelbiami du neteminiai, tačiau kultūrinio paveldo ir „gyvosios praeities“ išteklius aktualiai gvildenantys straipsniai. Goda Palekaitė netiesiogiai tęsia muziejų temą išryškindama jos pokolonijinę problematiką bei išskeldama bušmėnų (dabar vad. san) paveldo muziejavimo Namibijoje poleminius klausimus, o Ainė Ramonaitė ir Rytė Kukulskytė gilinasi į posocialistinę – aktualiosios sovietmečio praeities – problematiką dėmesį sutelkdamos į „Dainuojančios revoliucijos“ ištakas – etnokultūrinio pasipriešinimo režimui veiksmingumą.

Reikšmingai ir savitai šio numerio temą praplečia ir į ją sklandžiai įsiterpia R. Račiūnaitės-Paužuolienės pokalbis su Oksfordo universiteto Socialinės ir kultūrinės antropologijos instituto profesoriumi Marcusu Banksu, vadovaujančiu šio instituto Antropologijos ir muziejaus etnografijos mokyklai ir ypač nusipelnusiu vizualinės antropologijos tyrimams.

Tikimasi, kad žurnalo numerio tema „Muziejus: žinios ir etnografija“, beje, etnologų neliesta, patrauks skaitytojus ir jie išgilins į probleminę šios srities įvairovę, kurią šio numerio autoriai atskleidžia ir svarsto remdamiesi konkrečiais atvejais.

Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas